

CAHANGİR MƏMMƏDLİ
filologiya elmləri doktoru
ALLAHVERDİ MƏMMƏDLİ
filologiya elmləri namizədi

KLASSIKANIN ƏBƏDİ TƏSİR GÜCÜ

Azərbaycan klassik publisistikası öz tematikası, mövzu dairəsilə həmişə maarifçiliyə, xalqın, millətin özünüdərk prosesinin güclənməsinə xidmət etmişdir. Azərbaycanın yaradıcı ziyahları publisistik sözün gücünü daha çox qiymətləndirmişlər. Əlbəttə, “sözün təsir qüvvəsinin harda güclü olması zənni bu ziyalıları ədəbi yaradıcılığın bütün növlərini sınaqdan keçirməyə sövq etmişdir”. (1.4). Bütün bunlar isə öz əksini mətbuatda tapmışdır. Ona görə də “millətin tərəqqisində, milli şüurun oyanışı və milli özünüdərk prosesində ... mətbuatın özünəməxsus yeri var”. (2.6). Publisistika, jurnalistika, bu sahəyə gec ayaq açsa da, ziyahlar yaradıcılığın bu növündən məhsuldar istifadə etmişlər.

İnkaredilməz faktdır ki, Azərbaycan klassikasında insanı, cəmiyyəti kamilləşdirən ən güclü ədəbi vasitə uzun müddət bədii söz olmuşdur. Böyük Nizaminin, Nəsiminin, M.F.Axundzadənin və digər klassik söz ustalarımızın bədii tematikası insanı kamil görmək və estetik təsir vasitəsilə cəmiyyəti maarifləndirmək işinə misilsiz xidmət göstərmişdir. Azərbaycan ziyasının öz estetik ideallarını gerçəkləşdirmə yolunda uzun əsrlər boyu bədii sözə üstünlük verməsi zamanın, dövrün və mühitin sənətkara diktəsindən doğmuşdur. Bəlkə buna görədir ki, yaradıcılıq növünün bizdə çox erkən başlamış poeziya dövrü və onun populyarlığı indinin özündə belə davam etməkdədir. Dahi Nizaminin “Xəmsə”sində qoyulan insan və cəmiyyət, insan və zaman və s. kimi ədəbi və əzəli problemlər əslində publisistikanın predmeti olsa da, sənətkar öz sözünü nəzmlə - o zaman yayılmağa daha çox imkanı olan poeziya ilə demişdir.

Mətbuatın yaranması və geniş arenaya çıxması, bununla da sənətkar sözünün tirajlanma imkanının genişlənməsi publisistikanın iştək, funksional xarakterini gündəmə gətirdi. Amma publisistika nə qədər böyük gücə malik olsa belə, günün – məhz bu günün aktual problemlərini gündəmə gətirməsi xarakteri uzun müddət bir çox sənətkarın yenə də ona deyil, bədii sözə öz tutmasını şərtləndirdi. Təsədüfi deyildi ki, “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin əsas nümayəndələri də daha çox bədii sözə müraciət edir, “aralarındakı məfkurə və sənətkarlıq yaxınlığını” (3.6.) burada xüsusi göstərirdilər.

Bədii sözün estetik təsir gücü bütün zamanlarda özünü təsdiq etmiş və sənətkar da çox zaman məhz özünü təsdiq arzusunu yaradıcılığın bu növü ilə gerçəkləşdirmişdir. Mətbuat və kütləvilik imkanı dünya düzəninə bu məqamını xeyli dəyişməyə səbəb olmuşdu. Mətbuatın özünü təsdiqi ilə, bir ictimai institut olaraq formalaşması ilə ən güclü bədii söz ustaları da bu ictimai institutun bel sütununu təşkil edən publisistikadan – günün aktual problemlərinin həllinə yönələn bu yaradıcılıq növündən kənarda qala bilməzdilər. Böyük ingilis şairi Con Milton yaşadığı əsrin ən mükəmməl poeziya nümunələri ilə İngiltərədə məşhur idi. XVIII əsrin birinci yarısında İngiltərə parlamenti qarşısında senzura əleyhinə söylədiyi və sonralar çap etdirdiyi publisistik “Areopagitika” əsəri onu yaşadığı ölkənin hüdudlarından çox-çox uzaqlarda da məşhurlaşdırdı.

Azərbaycan ictimai-humanitar fikrinin korifeyi M.F.Axundzadə “Kəmalüddövlə məktubları” əsəri ilə daha çox fundamentalliq qazanmışdır. XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Avropada qəzet, jurnal dünyasının yaratdığı imkanlar isə Azərbaycanın da qabaqcıl yaradıcı ziyahlarının sözü birbaşa ünvana çatdıran publisistikaya meylini

gücləndirdi. Publisist sözün H.Zərdabi, Ə.Ağaoğlu, Y.V.Çəmənzəminli, C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, Ü.Hacıbəyov, M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Hüseynzadə ... kimi elə ustaları yetişdi ki, ədəbi yaradıcılığın bu növü cəmiyyətdə ən güclü təsir vasitəsinə çevrildi. Bu böyük sənət fədailərini zamanın yetirdiyi mətbuat ortaya çıxardı. Çünki publisistikanın yeni qadın qüvvəsi yalnız mətbuat vasitəsilə özünü göstərə bilirdi. Çünki "hər ölkənin mədəniyyətinin inkişafı onun ədəbiyyatının inkişafı ilə bağlı olduğu kimi, hər millətin siyasi vəziyyəti də onun mətbuat azadlığı ilə bağlıdır". (4) Deməli, söhbət həm də azad mətbuatdan gedir.

Azərbaycanın yaradıcı ziyalılarının XX əsrin əvvəllərində publisistikaya güclü meyli məhz onların öz ideyalarını xalqa çatdırmaq işində məktəb səviyyəsinə yüksəldi, "Şərqi-Rus", "Həyat" kimi qəzetlərin, "Füyuzat", "Molla Nəsrəddin" kimi jurnalların ortaya çıxması ilə böyük vüsət aldı. "Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanında bütövlükdə mətbuatın, xüsusi olaraq "Molla Nəsrəddin" jurnalının xalq həyatındakı roluna verilən qiymət klassik publisistikanıza və publisistlərimizə verilən qiymət kimi dəyərləndirilə bilər: "Mütləq ideyaların qarçısı olan "Molla Nəsrəddin" jurnalı müstəmləkəçilik siyasətini, geriliyi, mövhumatı amansız sətirə atəşinə tutur, Azərbaycan dilinin saflığı uğrunda ardıcıl mübarizə aparırdı... "Molla Nəsrəddin" dövrünün mühüm siyasi hadisələrinə əsas diqqət verir, milli oyanış prosesinə xidmət edirdi". (5)

Bu tipli jurnallar və qəzetlər öz ətrafına ən fəal publisistləri toplayırdı. Əlbəttə, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbləri hələ də bədii sözə, bədii sənətə önəm verirdilər. ancaq C.Məmmədquluzadə molla-nəsrəddinçilər publisistikasının qüdrətini tez duyular və buna xüsusi diqqət yetirdilər.

Yuxarıda adlarını çəkdiyimiz ədəblərin jurnalistikadakı fəaliyyətləri sübut edir ki, publisistika özünü xalqa söz deməyin, milli ideyaları gerçəkləşdirməyin ən güclü vasitəsi kimi göstərən bir zamanda klassikləşir və onun problemə, mövzuya sənətkarlıq baxışı böyük məktəbə çevrilir. C.Məmmədquluzadə hələ XX əsrin lap əvvəllərində doğma dilimizin təhlükədə olduğunu, erməni xislətinin axır bir gün Azərbaycan üçün faciələrə gətirib çıxaracağını, imperiya siyasətinin milli zərbələr hazırladığını özünün "Azərbaycan", "Bizim obrazovannılar", "Axund və keşişin vəzi" və s. kimi onlarca dəyərli publisistik əsəri ilə, Üzeyir Hacıbəyov xalqın maariflənməsinə, qəflət yuxusundan oyanmasına xidmət göstərən "Bir firəng ilə söhbətim", "Nəyimizin vaxtıdır?", "Təəssürat", "Fitnələr qarşısında", "Düşmənlərimizin fəaliyyəti", "Qarabağ haqqında" tipli yazıları ilə, N.Nərimanov "Yalnız əldən səs çıxmaz", "Bəsdir özünü rüsvay etdiniz", "Həftə fəryadı", "Göz yaşı tökdürən cəzirə", "Bir az da utanmaq lazım" ... kimi məqalələri ilə, Ö.F.Nemanzadə "Dərdimiz və dərmanımız", "Dəvət", "İmtahan", "Köməkləşəlim", "Millətpərəstlik zamanıdır", "Məzlum ən böyük zalımdır" jurnalist düşüncələri ilə, Ə.Hüseynzadə "Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir?", "Ey qələm!" əsərləri ilə, Əhməd bəy Ağaoğlu "İslam və qadın", "Tənbellik mikrobu", "Tatar qadınlarının beşik mahnıları", "Mən kiməm" yazıları ilə, Y.V.Çəmənzəminli "Azərbaycan muxtariyyəti", "Müstəqilliyimizi istəyiriksə" məqalələr silsiləsi ilə publisistikanın bütün zamanlar üçün aktual olan klassik nümunələrini yaratmışlar. Adətən belə yazıçı və jurnalistlərin bu tip əsərləri "xoşbəxt yaradıcılıq nümunələri" (6.36.) kimi qiymətləndirilir.

Cəsarətlə demək olar ki, təkcə Molla Nəsrəddin ədəbi məktəbinin nümayəndələri özlərinin ölməz publisist əsərləri ilə ədəbi növün bu sahəsində şedevr sayılacaq yüzlərlə nümunələr ortaya qoymuşlar. Öz tematikasına, qaldırdığı problemlərin milli dəyərinə, millətə və onun özünüdərkinə göstərdiyi xidmətlərə görə XX əsrin klassik Azərbaycan publisistikası nümunələrinin sovet dövründə yenidən çapına dəmir senzura qadağaları imkan verməmişdir. M.Ə.Rəsulzadənin, Ü.Hacıbəyovun milli oyanışla bağlı yazıları

XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan mətbuatının saralmış səhifələrində qalmışdı. Qarabağa erməni iddialarını, tariximizin erməni "alimləri" tərəfindən saxtalaşdırılmasına elmi-publisistik dəlillərlə xalqa analatmağa çalışan Üzeyir Hacıbəyov publisistikanın bu mövzudakı nümunələri 1918-1920-ci illərdə həmin yazıların dərc olunduğu "Azərbaycan" qəzeti ilə birgə arxivin zirzəmilərinə atılmışdı.

Bu aktual və millət dərdi ilə yüklü publisistikasına görə C.Məmmədquluzadənin onlarca məqaləsi ədibin əsərlərinin külliyyatına salınmamışdır. Qeyd edək ki, C.Məmmədquluzadənin sovet dövrü nəşrlərindən kənarda qalmış əsərləri akademik İ.Həbibbəylinin axtarış söyləri ilə onun yenidən çap olunmuş əsərləri kimi külliyyatına salınmışdır.

Əziz Mirəhmədov, N.Axundov, Ş.Qurbanov, Ş.Hüseynov kimi publisistika tədqiqatçıları isə vaxtilə bu əsərləri üzə çıxarmağın cəzasını çəkmişlər.

Adətən elmi ədəbiyyatda klassika epiteti daha çox yüzilləri, minilləri əhatə edən sənət nümunələrinə şamil edilir. Həqiqətən də klassika ona görə qiymətlidir ki, onun postulatları, kamil üslubu, böyük ideyaları və bu ideyaların sənətkarçasına ifadə tərzii yüzillərin həqiqətinə, aktual problemlərinə və nəhayət, bu yüzillərin sənət nümunəsinə çevrilir. Bədii söz sənəti bu statusu qazanmaqda xeyli əlverişli imkanlara malikdir. Publisistika da söz sənətidir. Lakin ədəbi yaradıcılığın bu növü daha çox günün aktual problemlərini qələmə aldığına görədir ki, ünvanlı, konkret zamana və məkana aidliyi ilə uzunmüddətli ömrə sahib olmur. Ancaq tarixi təcrübə sübut edir ki, hər şey sənətkardan, onun ifadə tərzindən, qaldırdığı problemlərin cəmiyyət həyatında gərəklilik dərəcəsindən çox asılıdır. Bu mənada "qəzet bir gün yaşayır" məlum tezişi ətrafında mübahisə də etmək olar. Yəni, məsələn, XX əsrin əvvəllərində meydana çıxan qəzetimizin səhifələrində bəzən elə mövzular, elə bəşəri və xalqı problemlər öz əksini tapmış və bu əsərlər elə böyük, qüdrətli qələm sahibinə məxsus olmuşdur ki, həmin qəzetlərin adını da, özünü də bu gün belə yaşatmaqdadır.

Bu mənada Azərbaycanın jurnal publisistikasının da bəşəri və əbədi yaşarılığını təmin edən faktlar çoxdur. "Şərqi-Rus", "Həyat", "Tərəqqi" qəzetləri günün aktual məsələlərini qoyurdusa, "Füyuzat", "Molla Nəsrəddin" kimi jurnallar uzunmüddətli strateji mövzuları gündəmə gətirirdi. "Füyuzat" kimi ədəbi jurnalın XX əsrin əvvəllərində gündəmə gətirdiyi türçülük ideyaları isə yüz ilin qadağalarını dəf edərək XX əsrin sonunda yeni təkanla bir daha üzə çıxdı. Türçülük və onun ifadəsinin klassik nümunələri "Füyuzat"ın səhifələrində parlaq yer almışdır. Bu jurnaldakı publisistika müasirlərdən ötrü bir məktəb səviyyəsindədir. Tədqiqatçı Ş.Vəliyev haqlı olaraq bu jurnalı "Azərbaycan ədəbi-mədəni həyatının inkişafı tarixində .. güclü ədəbi məktəb" (7.370.) adlandırır.

Xalqın milli dəyərləri, milli özünüdərək və azərbaycançılıq ideyaları "Molla Nəsrəddin" jurnalında və molla-nəsrəddinçilər ədəbi məktəbində öz möhtəşəm ifadəsini tapmışdır. Bu böyük məktəblərin əsasında isə sözü birbaşa və daha böyük cəsarətlə üzə deyən əlahəzrət publisistika dayanır.

Azərbaycan publisistikası XX əsrin əvvəllərindəki səviyyəsi ilə heyrat doğurur. Həmin dövrdə Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi hadisələr, milli özünüdərək prosesinin güclənməsi, azərbaycançılıq ideyalarının qabardılması publisistikanın həm mövzu dairəsini, həm də sənətkarlıq keyfiyyətini yüksəklərə qaldırırdı.

O vaxtlar Bağçasarayda "Tərcüman" qəzetinin nəşiri və baş redaktoru, türk dünyasının ilk milli mücahidlərindən biri İsmayıl bəy Qasıralı Ə.Hüseynzadənin ona göndərdiyi "Həyat" qəzetinin cildlənmiş nömrələrini alıb öz fikrini belə ifadə etmişdi: "Əziz qardaşım, ... "Həyat"ın hamiyi-həqiqəsi millətdir. Mən yalnız onun "Tərcüman"ıyam. Millət sənə daim hamı olur. Fəqət, yeganə şərtini unutma – hər nə yazacaq

isən, qələmi üçqəpiklik qara mürəkkəbə batırma, ürəyinə batırıb qanı ilə yazı yaz. Sözün ötür, vicdanlara yetər. Əks halda, bisməmə gələr, keçər, gedər". İ.Qaspiralının Ə.Hüseynzadəyə bu "rica"sı, bu "məsləhəti" və bu "vəsiyyəti" XX əsrin əvvəllərinin Azərbaycan publisistlərinin kreditsinə çevrilmişdir. Əli bəy Hüseynzadə özünün "Kaspi", "Həyat", "Füyuzat", "İrşad", "Tərəqqi" qəzetlərindəki publisistika nümunələrini məhz "ürəyinin qanı" ilə yazmışdır. Onun "Azərbaycanda düşündüklərim", "Gənc türklər, yaxud gənc türkcülük nə deməkdir", "Azərbaycan padşahları" və s. onlarca yazısı Vətən, onun dərdləri ilə bağlı problemlərdən çıxış yolları kimi tarixin ibrət dərsələridir. Bu əsərləri ilə "Ə.Hüseynzadə tarixdir. Elə bir tarix ki, o yeni türk dünyasının həm yaradıcısı, həm də qurucusu idi". (8.27).

XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış publisistlərimizin yaradıcılığı bu günümüz üçün də çox aktual olaraq qalır. C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, Ü.Hacıbəyov, M.Şaxtaxlı, M.Ə.Rəsulzadə, N.Nərimanov, Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu... Bu böyük yaradıcı insanların adlarını sadaladıqca qurtarmır. Bu sıranı xalqa onun taleyi bəxş etmişdir. Bu xalqın ən ağır problemlərlə yükləndiyi çağında tale ona Cəlil Məmmədquluzadə kimi sözü birbaşə üzə deyən bir publisist yetirdi. Böyük Mirzə Cəlilin xalqa yənimsliyi bütöv bir nəslin həyat amalına çevrilmişdir. Bu mənada "Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycanda milli istiqlal ədəbiyyatının bayraqdarı və sərkərdəsi", habelə əsərləri ilə bədii-ictimai fikir tarixində azərbaycançılıq ideologiyasını yeni vüsətlə ortaya qoyan bir sənətkardır. Doğru olaraq C.Məmmədquluzadə yaradıcılığı "dərin, mənalı və həyəcanlı bir Azərbaycannamə" adlandırılır. Bu mənada ədibin publisistikanın şah əsəri olan "Azərbaycan" məqaləsi milli oyanış və siyasi intibah dövrünün ... manifestidir". Həqiqətən də "Azərbaycan" məqaləsi – xalqımızın müstəqil və demokratik dövlət quruculuğu prosesindəki ümummilli vəzifələrin publisistik tərcümanı, carçısı, vətəndaşlıq harayının ifadəsidir...

Bu məqalə - Azərbaycanın vətəndaş ədibi Cəlil Məmmədquluzadənin mahir qələmi ilə çəkilmiş coğrafiyasının nadir publisist xəritəsidir" (İ.Həbibbəyli).

C.Məmmədquluzadə və Ö.F.Nemanzadənin yaratdığı "Molla Nəsrəddin" jurnalının publisistikası bir sıra cəhətləri ilə bu gün üçün daha aktual görünür. Çünki "Molla Nəsrəddin" və molla-nəsrəddinçilər yatmış xalqı oyadır, özümüzü özümüzlə tanıdır, azərbaycanlıyı kamil görmək istəyirdilər.

Molla-nəsrəddinçilərin informasiya sahəsində məhdud coğrafi əraziləri olmamışdır. Xüsusilə "Molla Nəsrəddin" jurnalında onlar Şərq Dünyasında baş verən hadisələrə çox həssas yanaşmışlar. Onlar islam dünyasının tam müstəqilliyi, azad və sivil olması uğrunda geniş mübarizə aparmışlar. Molla-nəsrəddinçilər jurnalda informasiyanı bəzən publisistik təsir səviyyəsinə qaldırmışlar. Jurnalın lap ilk illərindən onun səhifələrində İran, Türkiyə, Pakistan, Hindistan, Misir hadisələri mühüm yer tutmuşdur. Məsələn, jurnalın 1906-cı il 4-cü nömrəsində dərc olunmuş "Mərakeş səltənətinə istiqlaliyyəti-tam verildi" kiçik bir informasiya digər qəzetlər üçün analitik yazılara yol açmışdır. Jurnalın 1906-cı il tarixli 5-ci nömrəsində "müştərilərin yarından çoxunun İran əhli olduğu" bildirilir."İran əhli" jurnalda öz problemlərini gördüyünə görə ona müştəri çıxırdı.

Şərq dünyasına münasibətdə publisistikamızın ayrıca yeri var. Müsəlman şərq Azərbaycan publisistlərinin və xüsusilə "Molla Nəsrəddin" jurnalının yaradıcılığında xüsusi yer tutmuşdur. Jurnalın yaradıcısı və ideya rəhbəri Cəlil Məmmədquluzadə publisistikasında Azərbaycan Şərqi Pakistan, Misir, İran və s. kimi müsəlman ölkələrinin inkişaf kontekstində təqdim olunur. Onun yaradıcılığının bütün məzmunu müsəlman dünyasının maariflənməsinə, inkişafına bağlıdır. Onun bir çox publisistik əsərində, o, cümlədən "Paklar" felyetonunda Şərq dünyasını inkişaf etmiş ölkələr sırasında görmək

arzusu xüsusi vurğulanır. Müəllif İstanbulda çıxan "Tənin" qəzetində iki hacının Məkkə və Mədinə ziyarətindən qeydlərinə istinadən bu müqəddəs şəhərlərdə təmizliyə əməl edilməməsindən narahatlığını ifadə edir. Felyetonda belə bir sual qoyulur: "Bütün dünyanın müsəlmanlarının ən vacib, ən müqəddəs bir ziyarətgahı olan mübarək şəhərləri öylə ədəmi nəzafət içində buraxarsaq, bizə nə deyirlər? Nə desələr haqları olmaz?" Və müəllif sualın cavabını da verir: "Yer üzünün cəmi müsəlmanlarının ən müqəddəs bir ziyarətgahı bu tövr zirk içində qalıb ətrafı üfunətləndirəndə, gör elədə bu millətin evi, həyəti, küçəsi və hətta məscidi nə halda olmalıdır?" (9.103). Bu səfərlərdə publisist müqəddəs Məkkəni və Mədinəni onların müqəddəsliyinə layiq təmiz saxlamağı təbliğ edir. Publisist bu faktı Azərbaycanın şəhər və kəndlərindəki eyni mənzərə ilə müqayisə edir və yenə də Azərbaycan onun əsas mövzu obyektı olur.

Cəlil Məmmədquluzadə "Şərq qadını" əsərində bütün şərq qadınlarını oxumağa, maariflənməyə çağırır: "Ey şərq qadınları, oxuyun, oxuyun, oxuyun! əgər oxuyub savad və elm qazansanız onda azadlığın qədrini bilərsiniz, onda xoşbəxtlik yolunu taparsınız. Oxumasanız qaranlıqda qalacaqsınız" (9.69).

Cəlil Məmmədquluzadənin məslək dostu Ömər Faiq Nemanzadənin də publisistikasında şərq mövzusu xeyli yer tutur. Xüsusilə "Şərqi - Rus" qəzetində bu mövzuya xeyli yer vermişdir. O, "əlində imkanı olan, ürəyində xalqa məhəbbəti olanlardan çox şey umur və onları dəyişən dünyada millətin inkişafına kömək etmələrini istəyirdi" (10.31).

Ömər Faiq Nemanzadə "Şərqi Rus"dakı bir məqaləsində Pakistanın inkişaf surətini onun millətə məhəbbəti olan insanların fəaliyyətində görürdü" (11.) Beləliklə, Azərbaycan publisistikası milli problemlərini ümummüsəlman və ümumxalq kontekstində götürərək, daha geniş yaradıcılıq fəaliyyəti göstərirdilər.

Dövrün publisist ziyalıları birləşməyi də bacarmışdılar. Ö.F.Nemanzadə - Mirzə Cəlil birgəliyi xalqın maariflənməsi işində misilsiz rol oynamışdır. Ömər Faiqin təkcə "Dərdimiz və dərmanımız" publisist yazısını oxumaq kifayətdir ki, onun bu günümüz üçün nə qədr aktualıq kəsb etdiyi anlaşılsın. Bu yazıda böyük publisist müsəlmanların geri qalma səbəblərini açıqlayır, Avropa mədəniyyətinə qovuşmaq istəyinin necə süni yerinə yetirildiyini ürək ağrısı ilə dilə gətirir: "Bir qisim kişilərimiz də var. Mədənilərin əsərlərini və o səbəblə də onların rəftarlarını, hallarını xoş görürlər, onlar kimi olmaq istəyirlər. Mədəniyyəti paltarda, dildə zənn edərək uzun arxalıqlarını, başmaqlarını çıxarıb jaket, dar çəkmə geyərlər, hər kəsin ildə yetdiyi indiki mərtəbəyə bunlar 15-20 manatla on dəqiqədə nail olurlar. Az vaxtda tərbiyəli meymunlar kimi yekə bir obrazovannı olub (qeyrətlərinə nəzər dəyməsin!) firəng köynəklərinin yaxasını qucaqlarına qədər çıxarırlar, amma qafalarından köhnə fikri, xəbərsizliyi çıxarmayırlar".

Görkəmli publisist dövlətçilər, alimləri iş görməyə, maarif və mədəniyyətin yayğına qalmağa dəvət edirdi. Publisistin "Nə üçün haqqımızı istəmiriz?", "Biz də vaxta görə çalışaq", "Ağacı qurd içindən yeyər", "Məzlum ən böyük zalımdır", "İşimiz sönməyəcəkdir" və s. onlarca yazısı müasirlərimizin də ədəbi dərsləri ola biləcək sənətkarlıq səviyyəsindədir.

Dünya publisistikası təcrübəsində yazıçının bu sahədəki fəaliyyəti bir sıra xüsusiyyətləri ilə seçilir. Yazıçı publisistikası bədii publisistikanın ən önəmli, ən ustad nümunələrini ortaya qoyur. Bu publisistikada yazıçı sənədli və birbaşa sənətkar sözünü bədii detallar, daha inandırıcı faktlar, oxucuya ünvanlanmış fakt, məzmun və bir sıra digər keyfiyyətlər, hətta bədii üslubu daha mükəmməl ehtiva edən stilistika, leksikon elementləri ilə kamilləşdirir, sənət səviyyəsini yüksəldir. Azərbaycan yazıçı publisistikasında da belə nümunələrin sayı çoxdur. XIX əsrin ortalarında M.F.Axundzadə ilə başlayan, N.Vəzirovla davam edən və XX əsrin əvvəllərində Y.V.Çəmənzəminli, C.Məm-

Tarix və onun problemləri, №3 2009

mədquluzadə, Ü.Hacıbəyov, M.S.Ordubadi, Ə.Haqqverdiyev, Ə.Qəmkəsar, M.Ə.Möcüz və digərləri tərəfindən davam etdirilən yazıçı publisistikası milli özünüdərk, azərbaycançılıq prosesinin gücləndirilməsində mühüm rol oynamışdır.

Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin "Kiyevdən məktublar"ındakı "İki ailə", "Zəruri məsələlər", "Azərbaycan muxtariyyəti", "Milli və mədəni irslərimiz" kimi əsərlər bu tip publisistikanın yaxşı nümunələrindəndir. M.S.Ordubadinin Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində - ermənilərin soyqırım faktlarının canlı reportajları səviyyəsində bu gün də öz aktuallığını saxlayan əvəzolunmaz "Qanlı illər" əsəri təkcə sarsıdıcı və tarixin şahidlik faktına çevrilən sənədliliyi ilə deyil, həm də bu faktların insan hissələrinə təsir edən, insanı intiqama səsləyən və erməni vəhşətinin miqyasını göstərən üslubu ilə də xüsusi maraq doğurur. Yaxud Ü.Hacıbəyovun 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə "Azərbaycan" qəzetində dərc etdirdiyi silsilə publisistik yazıları – yazıçı publisistikasının ölməz nümunələridir. Bu əsərlərin sovet dönməsində yenidən çapı qəti qadağan edilmişdir. Əgər sovet dövründə Azərbaycan gənclərinin bu əsərlərə əlləri çatsaydı, indiki Qarabağ faciələrinə də yer qalmazdı. Çünki həmin əsərlər erməni xislətinin və İmperiya siyasətinin iç üzünü o zamankı oxucuya göstərmişdir.

Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi ilə klassik publisistikanın ən kəskin problemlər qoymuş nümunələri yenidən işıq üzü görməyə başlamışdır. M.S.Ordubadinin, Ə.Hüseynzadənin, Ə.Ağaoğlunun, Ü.Hacıbəylinin və başqa publisistlərin yenidən nəşr olunan əsərləri buna sübutdur.

Bu publisistika həmişə müasirdir, aktualdır, yeni yaradıcı ziyahılara ünvanlanan jurnalistika dərsləridir.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Məmmədli C. "Azərbaycan publisistikası antologiyası" kitabına ön söz. Bakı, Şərq-Qərb, 2007, səh. 4, (688 səh.)
- 2.Aşırılı A. "Azərbaycan mətbuatı tarixi". Bakı, Elm və Təhsil, 2009, səh.6 (296 səh)
- 3.Zamanov A. Bir yolun yolçuları. "Mollanəsrəddinçi şairlər" kitabına ön söz, Bakı, Yazıçı, 1986, səh. 6, (512 səh)
- 4.Rəsulzadə M.Ə. Mətbuat azadlığı. "İrani-nüv" qəzeti, 28 aprel 1911.
- 5.Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı. "Xalq qəzeti", 30 mart 2005
- 6.Кузнецов И.В. Зеленина Е.В. Во имя России. Предсловие к книге «Публицистика русского зарубежье». М., Изд-во МГУ, 1999., ст. 36 (352 стр)
- 7.Vəliyev Ş. Füyuzat ədəbi məktəbi. Ankara, Ejdat yayınları, 2000, səh. 370 (388 səh.)
- 8.Bayramlı O. Görkəmli fikir dünyası. Əli bəy Hüseynzadənin "Seçilmiş əsərləri"nə ön söz. I cild, Bakı, Çarşoğlu, 2008, səh. 27 (580 səh.)
- 9.Məmmədquluzadə C. Əsərləri. VI cild, Bakı, Azərnəşr, 1985.
- 10.Qurbanov Ş. Ömər Faiq Nəmanzadə. Bakı, Gənclik, 1992.
- 11."Şərqi - Rus", 30 dekabr 1904.

ДЖАХАНГИР МАМЕДЛИ

Доктор филологических наук

АЛЛАХВЕРДИ МАМЕДЛИ

Кандидат филологических наук

ВЕЧНОЕ ВЛИЯНИЕ КЛАССИКИ

В статье отражаются такие исследовательские проблемы, как тема, поэтика, актуальность Азербайджанской классической публицистики в современном мире. Главной темой статьи является научное исследование видных публицистов, сыгравших важную роль в исто-

рии Азербайджанской прессы. Особое место в исследовании деятельности этих публицистов, авторы уделили Восточному миру, Мусульманскому миру, а также в этом контексте Азербайджанскому обществу.

Также в этой статье на фоне общих и отличительных черт газетной публицистики и публицистики журналов, исследуются характерные черты писательской публицистики. На сегодняшний день исторические факты нашей классической публицистики представляют собой уроки мастерства.

JAHANGIR MAMMEDLI

Doctor of philology

ALLAHVERDI MAMMEDLI

Candidate of philology

EVERLASTING INFLUENCE OF CLASSICISM

This article presents the research problems such as topic, poetic, the actuality for the modern epoch of the classical publicism. The scientific analyse of the creativity of the famous publicists of press history is the main topic of the article. The authors made the large analyse around the oriental world, Muslim world and in this context Azeri environment in the creativity of these publicists.

The specific features of the characteristics of the writer's publicisim against the background of publicism of newspaper, journal are analysed in the article. The historical facts of the classical publicism are presented as the art lessons for today.

Rəyçilər: f.e.d.Ş.Vəliyev, f.e.d.Z.Hacıyev.

BDU-nun «Jurnalistikanın nəzəriyyəsi və təcrübəsi» kafedrasının 07 sentyabr 2009-cu il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №01).